

AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH SHAROITLARI VA VOSITALARI

Tojimamatov Israiljon Nurmatovich

Farg‘ona davlat universiteti,

israiltojimatov@gmail.com

Sharofutdinov Iqboljon Usmonjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti,

iqbol0766@gmail.com

Abduxalimova Mashhura

Farg‘ona davlat universiteti talabasi

abduhalimovamashhura7@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot texnologiyalari davrida shaxs va jamiyatning bilim olish, axborotdan foydalanish va uni tarqatishdagi mas’uliyatini yoritib beradi. Bu yerda axborot madaniyatining mazmun-mohiyati, shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularni ta’minlovchi shart-sharoitlarni tahlil qiladi. Shuningdek, axborot madaniyatining ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik asoslari, ularni rivojlantirishda ta’lim tizimining roli, raqamli infratuzilma va axborot xavfsizligining ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: axborot madaniyati, axborot texnologiyalari, raqamli savodxonlik, axborot xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), raqamli infratuzilma

Annotation: This article sheds light on the responsibility of individuals and society in acquiring knowledge, using information and distributing it in the era of information technologies. Here he analyzes the content, formation, stages of development of information culture and the conditions that provide them. Also, the social, economic and technological foundations of information culture, the role of the education system in their development, the importance of digital infrastructure and information security are revealed.

Keywords: information culture, information technologies, digital literacy, information security, information and communication technologies (ICT), digital infrastructure

Аннотация: Данная статья проливает свет на ответственность личности и общества за приобретение знаний, использование информации и ее распространение в эпоху информационных технологий. Здесь он анализирует содержание, формирование, этапы развития информационной культуры и условия, которые их обеспечивают. Также раскрываются социальные, экономические и технологические основы информационной культуры, роль системы образования в их развитии, значение цифровой инфраструктуры и информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная культура, информационные технологии, цифровая грамотность, информационная безопасность, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), цифровая инфраструктура

Axborot madaniyati — bu shaxs yoki jamiyatning axborotni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va tarqatishdagi mas’uliyatli yondashuvi va samaradorlik ko‘nikmasidir. U insonning bilim olish, tanqidiy fikrlash va axborot vositalaridan samarali foydalanish qobiliyatlarini qamrab oladi. Zamonaviy jamiyatda axborot madaniyati nafaqat individual rivojlanishga, balki iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotga ham xizmat qiladi. Axborot madaniyatining rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan vositalar — raqamli texnologiyalar, onlayn ta’lim platformalari, kutubxonalar va axborot manbalari, ijtimoiy tarmoqlar va treninglar haqida batafsil ma’lumot keltirilgan. Axborot madaniyatining afzalliklari (tezkor qaror qabul qilish, kreativ fikrlash, ijtimoiy barqarorlik) va kamchiliklari (axborot haddan tashqari ko‘pligi, noto‘g‘ri ma’lumotlar tarqalishi, kiberxavfsizlik muammolari) muhokama qilingan.

Axborot madaniyati quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Axborotga ishlov berish ko‘nikmalari:** Axborotni izlash, qayta ishlash, saqlash va taqdim qilish.
- **Raqamli savodxonlik:** Zamonaviy texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish.
- **Axborot etikasiga rioya qilish:** Axborotni adolatli, ishonchli va qonuniy tarqatish.

2. Axborot madaniyatining kelib chiqishi va shakllanishi: axborot madaniyati axborotlashuv jarayonlari rivoji bilan shakllandi. Uning tarixi bosqichma-bosqich rivojlangan:

1. **Yozuv va matbaa davri:**

Yozuvning ixtiro qilinishi axborotni saqlash va tarqatishning birinchi vositasi bo‘ldi. Matbaa inqilobi esa axborotning ommaviy tarqalishiga imkon yaratdi.

2. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining paydo bo‘lishi:**

20-asrda telefon, radio, televideniye va kompyuterlarning rivojlanishi axborotni uzatish imkoniyatlarini keskin oshirdi.

3. **Raqamli davr:**

Internet va sun’iy intellektning rivojlanishi axborotni global miqyosda tezkor almashinuvini ta’minladi.

Axborot madaniyatini shakllantirish uchun quyidagi sharoitlar muhim ahamiyatga ega: Ta’lim tizimi:

• **AKTga asoslangan ta’lim:**

Zamonaviy ta’lim tizimida axborot texnologiyalari va raqamli savodxonlik bo‘yicha maxsus kurslarni tashkil etish.

• **O‘qituvchilarning malakasini oshirish:**

Pedagoglarning zamonaviy texnologiyalar va metodikalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish.

Ijtimoiy muhit:

- **Axborot xabardorligini oshirish:**

Jamiyatda ishonchli axborotni tanlash va noto'g'ri ma'lumotlarni aniqlash bo'yicha tadbirlar o'tkazish.

- **Axborot tarqatishning etika va huquqiy normalarini targ'ib qilish:** Fuqarolarni axborot resurslaridan mas'uliyatli foydalanishga o'rgatish.

Texnologik infratuzilma:

- **Internetga keng kirish:**

Axborotga tezkor kirishni ta'minlash uchun yuqori tezlikdagi internet infratuzilmasini rivojlantirish.

- **Raqamli xizmatlarning rivoji:**

Onlayn kutubxonalar, ilmiy ma'lumotlar bazalari va masofaviy ta'lim tizimlarini kengaytirish.

Huquqiy muhit:

- **Axborot xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qonunchilik:** Axborotni qonuniy va xavfsiz ishlatishga oid me'yorlarni ishlab chiqish.

- **Noto'g'ri axborotga qarshi kurash:**

Soxta va ishonchsiz ma'lumotlarni tarqatishni cheklovchi chora-tadbirlarni ishlab chiqish.

Axborot madaniyati tushunchasi kam o'rganilgan, ammo allaqachon ilmiy muomalaga kiritilgan va faylasuflar, sotsiologlar, madaniyatshunoslar va boshqalar tomonidan katta qiziqish uyg'otmoqda.

Hozirgi vaqtda adabiyotda axborot madaniyati atamasining yagona va umumiy qabul qilingan ta'rifi mavjud emas. Buning sababi, birinchi navbatda, bu muammo so'nggi yigirma yil ichida ayniqsa aniq ko'tarilgan. Pedagogika fanlar doktori, Moskva davlat madaniyati va madaniyat universiteti professori S. Zubovning ta'kidlashicha, axborot madaniyati - bu kasbiy va noprofessional ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan individual axborot faoliyatini optimal amalga oshirishni ta'minlaydigan tizimlashtirilgan bilim, ko'nikma.

Axborot madaniyati bu insonga axborot makonida erkin harakat qilish, uni shakllantirishda ishtirok etish va axborot bilan o'zaro aloqada bo'lish imkonini beruvchi bilim darajasidir. Axborotlashtirish sohasidagi yetakchi mahalliy mutaxassislardan biri ta'rifiga ko'ra Semenyukning ta'kidlashicha, axborot madaniyati jamiyatda mavjud bo'lgan barcha axborot jarayonlari darajasini va mavjud axborot munosabatlarini obektiv tavsiflovchi butun insoniyat madaniyatining axborot tarkibiy qismidir.

Shaxsning axborot madaniyati inson umumiy madaniyatining tarkibiy qismlaridan biridir. Bu mafkuraviy axborot texnologiyalari, kommunikativ va intellektual ijodiy komponentlarning dinamik birligi, an'anaviy va yangi axborot texnologiyalaridan

foydalangan holda individual axborotga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun maqsadli mustaqil faoliyatning ta'minlaydigan axborot dunyoqarashi va ko'nikmalar tizimi.

Axborot madaniyati tushunchasida axborot dunyoqarashi alohida o'rin tutadi. Axborot dunyoqarashi-bu insonning axborot olami va undagi o'rni haqidagi qarshlari tizimi. Axborot dunyoqarashi e'tiqodlar, ideallar, bilish va faoliyat tamoyillarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy jamiyatning axborotlashtirish va globallashtirish jarayonlari axborotning keskin o'sishi, yangi axborot texnologiyalarining boshqa texnologiyalarning rivojlanishiga ta'siri va axborotning inson mehnatining asosiy predmetiga aylanishi bilan bog'liq zamonaviy texnik imkoniyatlari va xususiyatlariga asoslanadi.

Shaxsning axborot madaniyatini shakllantirish va jamiyatning ommaviy axborot madaniyatini yuksaltirish ta'lim tizimining jamiyatning axborot resurslarini an'anaviy tarzda to'playdigan kutubxonalar va axborot xizmatlari kabi ijtimoiy institutlar bilan o'zaro hamkorligini taqazo etadi. Bunday o'zaro ta'sirni ta'minlaydigan vositalar kontseptual apparatning birligini, jamiyatdagi ma'lumotlarning hujjat aylanishi faoliyatining asosiy qonuniyatlarini, axborotni analitik va sintetik qayta ishlash texnikasi va usullarini, mezonlarni bilishni ta'minlaydigan yagona uslubiy yondashuv bo'lishi kerak.

Shaxsning axborot madaniyati-bu keraksiz ma'lumotlar oqimida uning foydaliligini tezda baholash va undan keyin berilgan muammoni hal qilishda maqsadli va ongli ravishda foydalanish qobiliyati.

Axborot madaniyati darajasi inson hayotining muvaffaqiyatlariga sezilarli ta'sir qiladi va insonning harakat erkinligini kengaytiradi. Hozirgi vaqtda ma'lumotni topish va undan foydalanish qobiliyati ijtimoiy mavqega, olingan ma'lumotdan, oilaning iqtisodiy va ijtimoiy holatiga va boshqa ijtimoiy omillarga ta'sir qiladi. Shu sababli, axborot jamiyatining rivojlanishi doimiy ravishda malaka oshirish, bilimlarni yangilash, faoliyatning yangi turlarini o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu ta'limning sifat jihatidan yangi innovatsion paradigmasiga olib keladi, doimiy ravishda rivojlanayotgan shaxsga yo'naltirilgan

Axborot madaniyatini rivojlantirishda quyidagi vositalardan foydalaniladi:

1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT):

Kompyuterlar, mobil qurilmalar, bulutli texnologiyalar.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlar.

2. Raqamli ta'lim platformalari:

Coursera, Khan Academy, Udemy kabi global platformalar orqali masofaviy ta'lim olish.

Maxsus o'quv dasturlari va veb-seminarlar.

3. Kutubxonalar va raqamli resurslar:

Onlayn kutubxonalar va ilmiy ma'lumotlar bazalari orqali bilim olish.

Ochiq ta'lim resurslari (OER).

4. Ommaviy axborot vositalari (OAV):

Ishonchli axborot manbalaridan foydalanish.

Ijtimoiy tarmoqlar va blog platformalari orqali ma'lumot tarqatish.

5. Trening va seminarlar:

Axborot savodxonligini oshiruvchi o'quv dasturlari.

Kiberxavfsizlik va axborot etikasiga oid tadbirlar.

Axborot madaniyatining afzalliklari va kamchiliklari

Afzalliklari:

1. Tezkorlik va samaradorlik:

Axborotga tez kirish va uni maqsadga muvofiq qayta ishlash.

2. Raqobatbardoshlik:

Innovatsiyalarni tez o'zlashtirish va ulardan foydalanish.

3. Kritik fikrlash rivoji:

Axborotni tahlil qilish va baholash ko'nikmalari shakllanadi.

4. Ijtimoiy barqarorlik:

Ishonchli axborot asosida qaror qabul qilish jamiyatda barqarorlikni ta'minlaydi.

Kamchiliklari:

1. Axborotning noto'g'ri tarqalishi:

Soxta va manipulyativ axborotning keng tarqalishi xavfi.

2. Axborot uzilishlari:

Internet yoki texnologiyalarga cheklangan kirish imkoniyati raqamli tafovutni kuchaytiradi.

3. Kiberxavfsizlik muammolari:

Shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi yoki noto'g'ri foydalanilishi xavfi.

4. Axborot haddan tashqari ko'pligi:

Axborot oqimi yuqori bo'lganida muhim ma'lumotlarni tanlash qiyinlashadi.

Xulosa qilib aytganda, axborot madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish jamiyatning intellektual, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotini ta'minlashning asosiy sharti hisoblanadi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun ta'lim tizimi, texnologik rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyat uyg'unlashgan holda harakat qilishi kerak. Shaxsning axborotga mas'uliyatli munosabati va texnologiyalardan ongli foydalanishi nafaqat uning shaxsiy rivojlanishiga, balki global axborotlashuv jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mamasidiqova, I., Husanova, O., Madaminova, A., & Tojimatov, I. (2023). DATA MINING TEXNALOGIYALARI METODLARI VA BOSQICHLARI HAMDA DATA SCIENCE JARAYONLAR. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(3 Part 2), 18-21.

2. Tojimatov, I. N., Mamalatipov, O. M., & Karimova, N. A. (2022). SUN'IY NEYRON TARMOQLARINI O'QITISH USULLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 191-203.

3. Nurmamatovich, T. I. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBALLASHUV JARAYONIDA IQTISOD TARMOQLARIDA QO'LLANILISHINING ASOSIY YO'NALISHLARI. *H34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 291.
4. Turchievich, B. M., & Nurmamatovich, T. I. (2021). ЖАМИЯТДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ. *H34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 189.
5. G'ulomov S., Omonov Q., Jo'rayev A. **"Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari"**. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2021.
6. To'rayev F., Axmadjonov M. **"Axborot madaniyati va axborot xavfsizligi"**. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020.
7. Smith, M., & Duggan, M. **"Information Culture in the Digital Age"**. London: Routledge, 2018.
8. Castells, M. **"The Information Age: Economy, Society, and Culture"**. Oxford: Blackwell Publishers, 2016.